

Nr 211.

Av herr **Ekman, Carl Gustaf, m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m.

I proposition nr 22 till årets riksdag föreslår Kungl. Maj:t till antagande »Lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m.». Med den sålunda föreslagna lagen avses att tillgodose ett förefintligt behov en ny form för upplåtelse av kronojord till jordbrukslägenheter.

Huvudsyftet med den nya upplåtelseformen säges vara att bereda tillfälle även för den obemedlade att utan erläggande av någon köpeskilling ägna sig åt jordbruk under mera tryggande former än vid ett vanligt arrendbruk. Därjämte har avsetts att vinna största möjliga säkerhet för att jord, som av staten upplåtes, icke blir föremål för obehörig spekulation utan användes för det med upplåtelsen avsedda ändamålet. Och vidare skulle genom åborättsinstitutet en möjlighet hållas öppen för staten att vid eventuellt behov åter komma i besittning av den upplåtna jorden.

Ehuruväl vi alltjämt hysa den uppfattningen, att äganderätten är den lämpligaste formen för upplåtelse av jord för här avsedda ändamål likasom för besittning av jordbruksjord överhuvudtaget, inse vi dock betydelsen av att jämte äganderätten förefinnes en form för jordupplåtelse, som gör det lättare för den helt obemedlade att skaffa sig ett eget självständigt jordbruk. Kan i samband därmed beredas möjlighet till viss kontroll från det allmännas sida över den fortsatta användningen av den upplåtna jorden, är däremot givetvis intet att erinra. För skapandet av denna kontrollmöjlighet bör dock upplåtelseformen icke konstitueras på ett sådant sätt, att åbons självständighet alltför mycket beskäres och framförallt får den icke ordnas så, att hans framtidsmöjligheter på det verksamhetsfält som han valt obehörigt begränsas i jämförelse med vad som står hans yrkesbröder till buds. Det synes oss som om i dessa avseenden åtskilliga anmärkningar med fog kunna göras mot det nu framlagda förslaget till lag om upplåtelse under åborätt.

Vad först angår huvudprinciperna för kronans framtida jordupplåtelser av ifrågavarande slag, sådana dessa uppdragits i Kungl. Maj:ts proposition nr 22 och i av densamma föranledd följdproposition nr 24, ha vi med tillfredsställelse konstaterat, att upplåtelser med full äganderätt jämväl avsetts skola äga rum efter tillkomsten av åborättsinstitutet. Dock förtages det gynnsamma intrycket härvidlag i ej ringa mån av ett uttalande av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet i propositionen nr 24, däri bland

annat säges, att upplåtelseerna i flertalet fall torde komma att verkställas under åborätt och att endast där ett särskilt intresse föreligger för kronan att avyttra viss fastighet upplåtelse under äganderätt skulle förekomma. Emot planerna att giva det föreslagna åborättsinstitutet en sådan tillämpning vilja vi redan nu inlägga en bestämd gensaga. Från våra utgångspunkter är en allmän kolonisation av kronodomänerna huvudsyftet med statens jordpolitik. Erfarenheten bör sedan få visa, huruvida det bästa resultatet därvidlag kan uppnås genom upplåtelse med åborätt eller genom upplåtelse med äganderätt. För att en sådan fri tävlan mellan de båda formerna skall komma till stånd fordras likväl, att en relativt utsträckt valfrihet beredes jordsökandena, en valfrihet som knappast med fog kan behöva inskränkas att gälla endast vid själva upplåtelse tillfället. Enligt de föreliggande förslagen skulle visserligen en viss valfrihet mellan de båda upplåtelseformerna, äganderätt och åborätt, beredas vid upplåtelsen en valfrihet som dock bestämmes av de upplåtande myndigheterna och som man kan befara i många fall komma att röna påverkan av det för tillfället härskande politiska systemet. För den jordsökande, som därvid föranleddes att välja åborättsformen, skulle möjligheten att sedermera med äganderätt förvärva den upplåtna fastigheten vara helt utesluten. Någon utväg att förvandla åborätt till äganderätt är nämligen icke beredd i det föreliggande lagförslaget, ett förhållande som vi anse vara en så betydande brist i detsamma, att vår uppfattning om lämpligheten av ett antagande av lagförslaget i dess helhet därav i väsentlig mån påverkas. Med hänvisning till vad ovan anförts rörande vår uppfattning om äganderättens företräden som upplåtelseform måste vi hävda, att en grundväsentlig förutsättning för införandet av åborättsinstitutet bör vara, att detsamma genom en fakultativ inlösningsrätt verkligen göres till en brygga, över vilken den obemedlade kan nå fram till den besuttna jordägarens trygghet och självständighet.

Vi vilja i detta sammanhang erinra, att av de hörda myndigheterna åtskilliga i sina yttranden i här berörda avseende gett uttryck åt en uppfattning överensstämmande med vår. Särskilt ha länsstyrelserna i Stockholm och Västernorrlands län samt lantbruksstyrelsen och kammarkollegium förordat en anordning med övergång från åborätt till äganderätt. Jämväl den s. k. kronolägenhetskommissionen, på vars betänkande det nu framlagda förslaget är grundat, uttalade sin anslutning till önskemålet att besittningsrätten (åborätten) skulle kunna övergå till äganderätt. Kommissionen uraktlät dock att utforma några regler härför under förmenande att denna angelägenhet kunde ordnas på annat sätt, t. ex. genom avtal vid upplåtelsen och utan att uttrycka rätten till inlösen i någon lagparagraf. Denna senare uppfattning kunna vi ej dela, utan vi anse just denna omständighet, huruvida inlösen får ske eller icke, vara av så grundläggande beskaffenhet och av så stor betydelse för åborättsinstitutets användning att den måste klart uttryckas i själva lagtexten. Fördenskull vilja vi föreslå att till lagförslaget fogas nödiga tillägg av innehåll, att åbo efter viss besittningstid, förslagsvis

15 år, beredes rätt att inlösa fastigheten mot en köpeskilling, som bestämmes genom kapitalisering efter viss procentsats av den årliga avgälden. Om fastigheten före utgången av sagda tid övergått till någon av de åbons närskylda, som uppräknas i 5 §, bör lösningsrätten övergå till denne på enahanda villkor. Däremot bör den, som förvärvar åborätten genom köp i annan ordning, medgivas lösningsrätt först när han suttit stadgad tid på fastigheten o. s. v. Som villkor för inlösen bör därjämte gälla, att fastigheten skall vara fullt bebyggd och i vad på åbon ankommer väl hävdad samt att åbon skall ha fullgjort sina skyldigheter till kronan, såväl vad beträffar åborättsförhållandena som eventuellt erhållna lån. Om lösensrätten förbindes med dessa och eventuellt andra behöfliga garantier, torde god säkerhet vinnas för att den upplåtna jorden icke göres till föremål för obehörig spekulation eller eljest användes för annat ändamål än det med upplåtelsen avsedda.

För de fall återigen, då kronan skulle vid framtida behov vilja återlösa marken, torde lämpligen böra tillskapas ett fristående av åborättslagen oavhängigt förköps- eller återköpsinstitut, att tillgodose nyssnämnda intresse genom bestämmelser i åborättslagen lärer näppeligen låta sig göra. Det i propositionen föreliggande lagförslaget fyller i detta avseende mycket ofullkomligt sin påstådda uppgift, i det att kronans återlösningsmöjlighet där är begränsad till de kanske sällsynta fall, då åborätten genom köp övergår till någon annan än vissa i förslaget uppräknade närskylda. Vid behov kan sålunda kronan ej heller enligt propositionen åtkomma besittningsrätten till den upplåtna fastigheten annorledes än genom expropriation av åborätten. Att kronans intresse för återköpet skulle sammanfalla med den rent tillfälliga omständigheten att åborätten såldes utanför den närmaste släkten, torde väl sällan komma att inträffa.

I förut åberopade yttrande från länsstyrelsen i Stockholms län har ifrågasatts, att, om åborätten förbundnes med sådan lösningsrätt som föreslagits, samma stränga regler för dess tillämpning ej vore erforderliga som för de upplåtelser, vilka skedde under förutsättning att kronan ämnade åt sig för framtiden bevara äganderätten. Då vi emellertid förutsätta, att det skall stånda åbon fritt att med ovan förordade inskränkningar själv välja tidpunkten för inlösen och sålunda vid upplåtelse tillfället ej från hans sida kan förutses, om och när han kommer att göra bruk av den rätten, torde det icke vara lämpligt att från början söka skilja upplåtelse i särskilda kategorier med olikartade bestämmelser. Enligt vår mening blir detta också mindre behöfligt, då åbon genom att använda lösningsrätten kan bli fri från det beroende, uppsikten från kronans sida innebär. Att under de första åren kontroll övas på hans sätt att sköta fastigheten kan under dessa förhållanden icke vara ägnad att framkalla något starkare motstånd.

Ytterligare hålla vi före, att vissa smärre ändringar böra vidtagas i det föreliggande lagförslagets detaljbestämmelser, för att öka åbons självständighet utan att träda kronans intressen för nära och bringa institutet i närmare

överensstämmelse med de syften, som vi anse därmed främst böra betjänas. För det ändamålet vilja vi föreslå följande ändringar och tillägg:

1) Då åborätten upplåtes för obegränsad tid torde det vara riktigast att det upplåtna området formligen utbrytes så att det kan bilda en självständig kameral enhet. Med den av oss förordade lösningsrätten blir denna angelägenhet så mycket viktigare, varför vi i likhet med vad lagrådet förordat föreslå en bestämmelse av innehåll, att område som upplåtes enligt förevarande lag skall vara i laga ordning avskilt och kartlagt.

2) I lagförslagets paragraf 17 stadgas bl. a., att fastighet, som upplåtits med åborätt, efter länsstyrelsens medgivande kan förenas med annan *sådan* fastighet till ett bruk. Någon möjlighet, ens efter tillåtelse, att med fastigheten förena annan jord, än sådan som upplåtits med åborätt, finnes icke. Fall kunna dock tänkas, då åbon genom köp eller arv eller genom arrende disponerar över jordområde, som till storlek och läge väl lämpade sig för sambruk med den från kronan upplåtna fastigheten. Att hindra honom från att på sådant sätt öka sin besuttenhet förefaller meningslöst, så mycket hellre som länsstyrelsen alltid vid prövning av ansökan kunde bedöma lämpligheten av den ifrågasatta kombinationen. Vi föreslå alltså en sådan ändring i 17 § att berörda inskränkning häves och åbon beredes möjlighet att efter tillstånd med fastigheten till ett bruk förena annan jord.

3) De i paragraf 26 intagna förverkandeskälen synas oss i allmänhet vara alltför stränga och i vissa fall brista i tydlighet. Vi ansluta oss obetingat till lagrådets uttalade uppfattning att beträffande under 2 och 3 angivna omständigheter endast uppenbar vanvård av jorden eller annat som hör till åborätten må föranleda förverkande av densamma. Sker åverkan å skog eller annat som icke ingår i åbons rättigheter lär detta kunna beivras och föranleda skadestånd enligt allmän lag. Likaså påyrka vi i anslutning till vad lagrådet uttalat, att åbon för alla de fall, som enligt 26 § medföra förverkande av åborätten, må föreläggas viss bestämd tid för vidtagande av föreskriven rättelse. I förslaget har varselförfarandet förenklats till en »tillsägelse», en form som med hänsyn till påföljdens stränghet knappast kan sägas vara tillräckligt nog bestämd.

4) Att, såsom förslaget avser, avgälden bestämmas i vissa naturaprodukter kan visserligen vara ägnat att främja en smidigare anpassning efter penningevärdets fluktuationer än en i penningar bestämd, fast avgäld. Men även den anordning, som föreslagits med konvertering i penningar efter det tioåriga medelmarkegångspriset, kan leda till uppenbara olägenheter och orättvisor. Sälunda skulle exempelvis vid en upplåtelse, som tänkes gjord den 14 mars detta år, avgälden under de första åren komma att utgå med onormalt höga belopp, då det tioåriga medelmarkegångspriset nu är för de flesta jordbruksprodukter avsevärt högre än årspriset, beroende på att de värsta krisåren med deras höga priser på jordbruksprodukter falla inom tioårsperioden. Då dessutom markegångspriset på jordbruksprodukter i väsentlig mån påverkas av skördeförhållandena i orten, skulle vid en anordning

som den i propositionen föreslagna även uppstå den oegentligheten, att en rad av dåliga skördeår i en trakt komme att för åborna medföra högre avgälder. Oaktat systemet med en fast penningavgäld är behäftat med vissa brister, anse vi oss dock böra förorda, att den föreslagna i naturprodukter bestämda avgälden utbytes mot en i penningar bestämd dylik.

Slutligen hysa vi tvekan, huruvida den föreslagna benämningen åborätt är lämplig för det nya institutet, och uttrycka önskvärdheten av att annan med den gamla åborätten ej förväxlar benämning kunde utfinnas.

Det är möjligt, att de ändringar och tillägg som vi här föreslagit kräva jämkningar och tillägg även i andra av oss ej påtalade avseenden, men tiden har ej medgivit en noggrannare undersökning härav. Likaså ha vi ej heller ansett oss böra i lagtext utforma de ändringar, som påkallas vid ett beaktande av ovan anförda synpunkter. Vi våga därför anhålla det vederbörande utskott vid ett bifall till motionen måtte vidtaga nödiga ändringar i lagtexten och eventuellt i de i propositionen nr 24 innehållna följdförfattningarna.

Skulle den av oss förordade fakultativa inlösningsrätten kräva en mera vittgående omarbetning av lagförslaget än under riksdagen kan medhinnas, komma vi vid ärendets fortsatta behandling att påyrka en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om framläggande av nytt förslag till en kommande riksdag, innefattande jämväl den av oss föreslagna och som synnerligen viktig betraktade fakultativa lösningsrätten. Även med detta uppskov skulle åborättsinstitutet kunna föreligga utformat och tillämpligt, tills den i annan motion till årets riksdag av oss påyrkade utredningen om en allmänare upplåtelse av kronodomänerna föreligger färdig.

I förhoppning likväl att de av oss föreslagna ändringarna och tilläggen skola kunna inarbetas i nu föreliggande förslag få vi emellertid föreslå,

dels att riksdagen måtte besluta sådant tillägg till det i Kungl. Maj:ts proposition nr 22 framlagda förslaget till lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m. att åbo tillförsäkras rätt att efter viss tid och under vissa villkor med äganderätt tillösa sig till honom upplåten fastighet, samt

dels att riksdagen måtte besluta att i ovannämnda lagförslag företaga de ändringar och tillägg, som av oss påyrkas under punkterna 1—4 härovan.

Stockholm i januari 1926.

S. H. Kvarnzelius.

David Bergström.

Carl Ekman.

Gustav Rosén.